

УДК 378:37.091.12.011.3-051

Левицька-Сосімович І.О.

АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ЯКІСНОГО ВИКОНАННЯ СВОЇХ ФАХОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

У статті розглядаються науково-теоретичні аспекти та напрямки професійної підготовки майбутніх вчителів до якісного виконання своїх фахових обов'язків. Акцентовано увагу на організації професійної підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах, їх пріоритетах.

Проаналізовані компоненти педагогічної підготовки майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі: функціональне самовизначення педагога в навчальному процесі; знання педагогічних критеріїв; педагогічні здібності, що сприяють залученню учнів до самостійної дії, розвивають технічні, гуманітарні, гуманістичні, комунікативні, рефлексивні здібності; рефлексію педагогічних дій на кожному інтервалі навчального процесу.

Ключові слова: вчитель, професійна підготовка, готовність до професійної діяльності

Постановка проблеми. Розвиток сучасної педагогічної освіти в Україні багатограний процес, який змінює її обличчя, наближаючись до рівня соціальних, політичних, педагогічних вимог епохи технічної та технологічної революцій.

Освіта стає каталізатором соціальної мобільності людини протягом її життя. Широкі можливості отримати освіту відкривають більшості людей доступ до інтелектуальних та культурних цінностей, розширюють кругозір, збільшують інтелектуальний потенціал.

Суттєві соціальні, культурні, економічні та технологічні зміни кінця XX – початку XXI ст. спричинили необхідність реформування освітньої галузі у багатьох країнах світу. Реформи національних освітніх систем спрямовані у наш час на забезпечення сучасних потреб суспільства, на ефективне використання всіх ресурсів.

Державною національною програмою "Освіта" (Україна XXI століття) визначені основні шляхи відродження національної системи навчання, серед яких пріоритетного значення набувають: постійне духовне самовдосконалення, творча самореалізація, задоволення інтелектуально-культурних потреб особистості, підвищення професіоналізму педагогічних кадрів, формування здатності вчителів динамічно реагувати на запити громадського життя, забезпечення оволодіння ними передовими освітніми технологіями, які сприяють всебічному розвитку особистості школяра.

Окреслення цих перспектив і нових завдань освіти потребують модернізації діяльності вищих педагогічних навчальних закладів. У Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.), державній програмі "Вчитель" (2002 р.) та галузевих нормативно-правових актах і документах суттєвими складовими зрушень в освітньому просторі України визначаються педагогі, професійна діяльність яких в умовах перегляду змісту освіти, зміни традиційних підходів до організації навчально-виховного процесу на інноваційні, пошуку варіативних форм і методів роботи, появи альтернативних навчальних закладів, набуває новаторського характеру.

Модернізація вищої школи відповідно до законів України про освіту та документів Болонської декларації передбачає посилену увагу до підвищення якості навчального процесу, наслідком якого є розвиток професійної компетентності майбутнього фахівця. Одним із напрямів досягнення цього є індивідуалізація професійної підготовки. Це має важливе значення і в контексті професійної адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі. Практика свідчить, що розвиток індивідуальної роботи зі студентами позитивно впливає на формування їх професійної мотивації та успішне входження у студентське середовище. Вітчизняна освіта зазнає значного впливу новаторських ідей, коли на зміну одним формам і методам навчання приходять інші.

Нові наукові розробки сприяють удосконаленню підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності. На сучасному етапі розвитку української держави актуальною є потреба пошуку нових шляхів реалізації творчих можливостей індивідуальності, і саме вчитель здатен виявити унікальність суб'єктів навчального процесу та створити умови для їх креативного вираження. Тому пріоритетною проблемою вищих навчальних закладів педагогічного спрямування на етапі інтеграції України до європейського освітнього простору є підготовка вчителя нової генерації: сучасній школі потрібні вчителі, здатні забезпечити реалізацію творчого потенціалу учня.

Слід зазначити, що в педагогіці найбільшою мірою на даний час вивчені проблеми індивідуалізації навчання школярів різного віку та розвитку їхньої творчості, однак значно менше досліджені проблеми індивідуалізації навчання та виховання студентів, зокрема майбутніх вчителів.

Метою статті є висвітлення сутності професійної підготовки майбутніх вчителів до якісного виконання своїх фахових обов'язків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню питання професійної підготовки майбутніх учителів приділялася належна увага зарубіжними та вітчизняними науковцями. Зокрема, серед психологічних досліджень, присвячених питанням розвитку особистості, слід назвати роботи таких науковців як Б. Ананьєв, А. Асмолова, І. Бех, І. Зимня, Є. Ільїн, М. Левітов, О. Леонтєв, І. Резвицький, С. Рубінштейн, І. Якиманська. Проблема професійної підготовки майбутніх педагогів розглядалася Г. Баллом, С. Гончаренком, М. Євтухом, І. Зязюном, Н. Кичук, В. Кременем, Н. Ничкало, О. Пехотою, О. Савченко, В. Семиченко, С. Сисоевою та іншими. Питання підготовки вчителів досліджувалися В. Бондарем, Н. Бібік, М. Вашуленком, Н. Кичук, О. Савченко. Крім того, в контексті запровадження основних положень Болонського процесу у вищу освіту з'явилися дослідження Я. Болюбаша, В. Бондаря, В. Журавського та багатьох інших. При цьому особливо наголошувалося на необхідності запровадження індивідуалізації в різних формах та на різних рівнях в роботі з майбутніми фахівцями (зокрема, це індивідуальні навчальні плани, індивідуальні заняття та індивідуальні завдання).

Результати дослідження. Педагогічна професія – одна із найдавніших. Виникла вона на ранніх етапах розвитку людства у зв'язку з потребою передавати підростаючому поколінню набутий досвід, виділившись згодом в окрему галузь. На перших порах повинні були передаватись знання і навички володіння знаряддями праці, зброєю тощо. Сучасні вимоги до педагога висвітлені у законі "Про загальну середню освіту": Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах середньої освіти.

З моменту виникнення педагогічної професії за вчителем закріпилась передусім виховна функція. Учитель – це вихователь, наставник. У цьому його громадське, людське призначення. Тому виховна робота є педагогічною діяльністю, спрямованою на розв'язання завдань всебічного гармонійного розвитку особистості шляхом організації виховного середовища і управління різноманітними видами діяльності вихованців. Ускладнення процесів суспільного виробництва. Розвиток способів пізнання і бурхливе зростання наукових знань у суспільстві спричинили потребу у спеціальній передачі знань, умінь, навичок.

Вчений В. Сластьонін визначає готовність особистості до діяльності як особливий психічний стан, що сигналізує про наявність у суб'єкта образу структури певної дії та постійної скерованості свідомості на її виконання [4].

Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності розглядається як інтегроване особистісне утворення, що характеризується обраною прогнозованою активністю особистості під час підготовки та введення у діяльність. Аналізуючи такі прояви готовності, як позитивне ставлення до праці вчителя, певний рівень оволодіння педагогічними знаннями, вміннями і навичками, самостійність у розв'язанні професійних задач, моральні якості особистості, розвиток педагогічних здібностей, наявність професійно-педагогічної зорієнтованості особистості тощо, виділяємо такі критерії оцінювання професійної готовності:

- характер і стабільність емоційного ставлення до педагогічної діяльності;
- швидкість і точність адаптації поведінки в змінених умовах діяльності;
- доцільність педагогічних дій;
- сформованість педагогічних здібностей;
- комунікативні вміння;
- професійно значимі властивості та якості особистості.

У світлі особистісно-орієнтованої педагогічної діяльності готовність вчителя до професійної діяльності має інваріантні характеристики:

- самообґрунтування своїх дій, самореалізація на основі внутрішньої професійної мотивації;
- постійний пошук альтернатив чинній практиці освіти і виховання;
- визначення цілей та їх реалізація на підставі авторської моделі освіти і виховання;
- спільне з учнями осмислення (наділення змістом) елементів змісту освіти;
- внесення авторських елементів у зміст освіти і виховання;
- рефлексія власної особистісної та професійної поведінки;
- відповідальність за прийняті рішення;
- приймання або неприймання форм діяльності чи спілкування з позицій свого педагогічного ідеалу;
- орієнтація на діалог та самозмінювання в процесі педагогічного спілкування.

Перехід до особистісно-орієнтованої моделі навчання передбачає суттєву зміну вимог до організації процесу професійної підготовки майбутніх педагогів до виховної діяльності. Отже, проблему підготовки майбутнього вчителя до формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи доцільно розглянути з погляду особистісного, діяльнісного й компетентнісного підходів.

Особистісний підхід як базова ціннісна орієнтація навчального процесу є домінуючим у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. Він вимагає побудови навчального процесу з урахуванням особистісних диспозицій і мотиваційних конструктів суб'єктів навчання. Лише за таких умов стає можливим розкриття потенційних можливостей, здійснення особистісно-значущого й суспільно прийнятого самовизначення, самореалізації та самоутвердження особистості майбутнього вчителя.

З позицій діяльнісного підходу підготовка майбутнього вчителя до формування пізнавального інтересу учнів передбачає таку форму активності студента, за якої він досягає свідомо поставлених цілей, що постають унаслідок виникнення певних потреб особистості.

Акцент на компетентнісному підході обумовлюється вимогами реформування національної системи освіти, тому кінцевим інтегрованим результатом навчальної діяльності у процесі професійної підготовки є компетенції суб'єктів навчально-виховного процесу.

Педагогічна підготовка майбутнього вчителя у ВНЗ передбачає такі компоненти: функціональне самовизначення педагога в навчальному процесі; знання педагогічних критеріїв; педагогічні здібності, що сприяють залученню учнів до самостійної дії, розвивають технічні, гуманітарні, гуманістичні, комунікативні, рефлексивні здібності; рефлексію педагогічних дій на кожному інтервалі навчального процесу [2].

Разом з тим, до важливих напрямів удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя, слід віднести: створення системи незалежного оцінювання вищої педагогічної освіти. Однією з причин недовірливого ставлення за кордоном до українських дипломів є відсутність стандартизованої системи оцінювання якості професійної освіти, педагогічної у тому числі.

Нове сторіччя вже сьогодні ставить вимогу готувати спеціалістів, які будуть здатні розв'язувати найскладніші сучасні для людства завдання. Цю підготовку зможе здійснити лише та система освіти, яка виховуватиме й формуватиме людську особистість, здатну до творчого пошуку, невтомного засвоєння нових знань, їх примноження й прийняття нестандартних рішень. Така система освіти в підготовці професійних кадрів стане провідним фактором соціального й суспільного прогресу. Завдяки їй може бути здійснений цивілізований прогрес суспільства у XXI сторіччі, а також виправлення недоліків, допущених людством у наш час. Сьогодні очевидно, що освіта – це спосіб життя сучасної людини, а це значить, що вона органічно включається в життєдіяльність людини. А відтак, розшарування у суспільстві, зниження соціальної захищеності, утрата життєвих перспектив роблять необхідним створення системи психологічного супроводу і підтримки людини у процесі реалізації її професійної кар'єри.

Педагогічний вищий навчальний заклад готує перш за все вчителя, який повинен навчити учнів здобувати знання, повинен уміти спілкуватися з ними, повинен навчити азів розумової праці, збудити пізнавальну активність сучасного учня. Сучасній школі вкрай необхідний педагог-вихователь, який уміє творчо працювати з дітьми, батьками та громадськістю. Саме тому в основі розвитку творчих здібностей студентів лежить оволодіння теорією педагогічної науки, методичними знаннями і безпосередня практична діяльність під час педагогічної практики та лабораторно-практичних занять.

Мета і викладача, і студента – створити на занятті таку атмосферу, в якій учні можуть розвинути і застосувати ті навички пізнання і поведінки, які потрібні для розв'язання проблем, що чекають їх у майбутній професійній діяльності.

Володіння основним комплексом педагогічних умінь, варіативне їх використання дає змогу вчителю досить вільно орієнтуватися в педагогічних ситуаціях, бачити різні шляхи їх вирішення, зробити обґрунтований вибір. Творчість поведінки педагога виявляється у його здатності підходити до вирішення практичних завдань з основних позицій, оригінально поєднувати відомі методи та прийоми, що сприяє створенню атмосфери дружби, довіри, відкритості, ситуації спільної творчості.

Суттєве значення для оновлення професійно-педагогічної підготовки студентів вищих закладів освіти є запровадження інноваційних інтерактивних технологій. Комп'ютерні навчальні програми за допомогою інтерактивних засобів і пристроїв забезпечують безперервну діалогову взаємодію користувача з комп'ютером, дозволяють студенту та викладачу управляти ходом навчання, регулювати швидкість вивчення матеріалу, повертатися на початкові рівні, застосовуючи інтегрований підхід у структуруванні отриманої інформації.

З огляду на це, механізм інтеграції може працювати у двох напрямках: від простого до складного і, навпаки, де відображаються індуктивні та дедуктивні закономірності засвоєння знань. Інтеграція відбувається не шляхом логічного об'єднання готових наукових знань в різні системи чи наукові дисципліни, а в процесі дослідження складних об'єктів (систем реальної дійсності) шляхом комплексного підходу до різних ідей і методів [5].

Висновки. Отже, у процесі підготовки майбутніх вчителів до якісного виконання своїх фахових обов'язків слід вивчати, враховувати та корегувати (при потребі) мотиваційний (як компонент особистісного) аспект професійної діяльності студента, який стане підґрунтям моделі його майбутньої професійної діяльності, сприятиме самовдосконаленню та професійному зростанню. Комп'ютеризація та технологізація освіти, використання засобів інформації та комунікації в навчально-виховному процесі, розширення потреб індивіда у сфері особистісного розвитку в системі вищої педагогічної освіти виступають чинниками модернізації та гуманізації сучасної системи освіти в цілому. Інтеграційні процеси вітчизняної системи вищої педагогічної освіти у сферу загальноєвропейського освітнього простору актуалізують ґрунтовне вивчення історії формування та розвитку освітнього простору вищих педагогічних навчальних закладів України, що підтверджено державними документами. Пошук шляхів вирішення окресленої вище проблеми доводить необхідність ґрунтовного вивчення досвіду формування та розвитку освітнього простору вітчизняних вищих педагогічних закладів.

Сучасні вчені, звертаючись до означеної проблеми, виділяють різні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів та пропонують цікаві концепції, підходи, форми, методи та технології, більшість з яких можна застосовувати у практиці навчання й виховання майбутніх учителів різних предметів.

Використані джерела

1. Бричок Б. Професійне становлення майбутніх педагогів / Б. Бричок // Початкова школа. – 2000. – № 11. – С. 17.
2. Пелех Л.Р. Перспективи розвитку масових виховних заходів у вищих навчальних закладах нового типу / Л.Р. Пелех // Гуманізація навчально-виховного процесу: наук.-метод. зб. – 2000. – Вип. X. – С. 54-61
3. Пехота О.М. Особистісно орієнтована педагогіка: концепції, моделі / О.М. Пехота // Науковий вісник Миколаївського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. – 2000. – Вип. 3, Т. 1. – С. 34-43.
4. Сластенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процес ее профессиональной подготовки / В.А. Сластенин. – М.: Просвещение, 1976. – 160 с.
5. Старева Г.М. Формування творчої активності майбутніх педагогів / Г.М. Старева // Науковий вісник Миколаївського державного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки. – 2000. – Вип. 3, Т. 1. – С. 82-87.

Levytska-Sosimovych I.

ASPECTS OF FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING TO QUALITY PERFORMING OF THEIR PROFESSIONAL DUTIES

The article deals with scientific-theoretical aspects and directions of future teachers' professional training to quality performing of their professional duties. It is investigated the importance of professional training of future teacher. It is disclosed the essence of the concept "professional training" from the positions of different researches. Special attention is paid to the organization future teachers' professional training in higher educational establishments, its priorities. It is analysed the availability of professional-pedagogical orientation of a personality. Attention is paid to the main structural elements of future specialist' education's content. There are emphasized the invariant characteristics of pedagogical activity. There are underlined important directions of future teacher's professional training's improvement.

There are analysed the components of future teacher's pedagogical training in higher educational establishments: functional self- definition of a teacher in the studying process, knowledge of pedagogical criteria, pedagogical abilities encouraging pupils to independent activity, developing technical, humanitarian, communicative, reflexive abilities, reflection of pedagogical action at every interval of the studying process.

Computerization and technologization of education, usage of information and communication devices in education process, enlarging of the person's needs in the sphere of personality development in the system of higher pedagogical education are the factors of modern education's modernization and humanization in the whole.

Key words: *teacher, professional training, readiness to professional activity.*

Стаття надійшла до редакції 10.09.2015 р.